

Maar rechtstreeks kwaad zat daar aanvankelijk niet in. Toen echter enkele jaren later HITLER naar de macht greep, dreigde daardoor het gevaar dat een antisemitisch streven ook hier te lande in wijsgerig milieu een rol zou gaan spelen — men denke aan het hooglopend debat van L. POLAK tegen VAN DER VAART SMIT —. Maar dan blijkt, dat een echt Nederlandse trek bij vrijwel alle leden de houding bepaalt. Want terwijl de Landesgruppe hier spoedig roemloos ónder gaat, verrijst tengevolge van de doorstane moeilijkheden de Algemene Nederlandse Vereniging voor Wijsbegeerte, tijdelijk onder de leiding van L. POLAK, straks definitief onder die van POS, sedert 1932 de opvolger van T.J. DE BOER aan de Gemeenteuniversiteit te Amsterdam.

Daarmee ben ik genaderd tot het tijdstip, waarop ook de Calvinistische wijsbegeerte in het georganiseerde filosofische leven van ons vaderland een rol ging spelen. Wanneer eind 1935 de Vereniging voor Calvinistische wijsbegeerte wordt opgericht, geschiedt dit uit de behoefte, in eigen kring positief samen te werken op Schriftuurlijke basis. Dus niet uit reactie tegen de Algemene. Want deze stelde zich slechts ten doel een overkoepelend orgaan van wijsgerige krachten in Nederland te zijn. Als middelen tot dit doel dienen het organiseren van tournées voor bekende buitenlanders en het beleggen van conferenties over bepaalde onderwerpen met sprekers van verschillende richtingen. En daarbij werd ook onze kring allerminst vergeten: zelf behoorde ik in 1940 met BALLON en BIERENS DE HAAN tot de officieel uitgenodigden, deel te nemen aan de discussie met VAN HOLK over het begrip van den godsdienst in de huidige godsdienstfilosofie, terwijl DOOYEWEERD met BIERENS DE HAAN, BRUGMANS, SNETHLAGE en VAN SENDEN in 1941 zou refereren over de zin der geschiedenis. Deze laatste conferentie kon, evenals die van 1942 over Wijsbegeerte en wiskunde, door tegenwerking van hogerhand, helaas niet doorgaan; gelukkiger waren we met die in 1943 over Logica, waar CLAY, K. KUYPER en ondergetekende inleidingen gaven.

Zoëven sprak ik van „we”. Niet zonder grond, want de nationale nood had ons ondertussen nog wat nader tot elkander gebracht. Oktober 1940 drong POS er op aan, dat ik bij de eerstvolgende bestuursverkiezing der Algemene Vereniging een candidatuur zou aanvaarden en met DOOYEWEERD aan de V.U. handtekeningen zou werven voor het protest tegen het ontslag van Joodse hoogleraren. Bedoelde verkiezing had geheel onverwachte gevolgen: toen het bestuur in zijn nieuwe samenstelling voor de eerste maal vergaderde, was POS reeds als gijzelaar naar Moergestel vervoerd en toen de tweede keer BIERENS DE HAAN ziek bleek, werd ik waarnemend voorzitter. Ik bleef dat tot 1945, want toen POS een jaar vroeger vrijkwam bleef deelneming aan organisatorisch werk hem verboden. Na de bevrijding verwachtte ik deze post weer aan hem te kunnen overdragen. Maar, gezien den omvang van zijn aandeel aan het herstel der heerlijk gehavende Faculteit aan de Gemeentelijke Universiteit, verzocht hij me het presidium definitief van hem over te nemen. Om vermeerdering van werk zat ik ook destijds niet verlegen; bovendien stonden er lastige punten op het program als de politieke zuivering van het Bestuur en een gedeelte van de voorbereiding voor het 11e internationale congres voor filosofie, dat in 1948 te Amsterdam zou bijeenkomen. Toch meende ik althans voor de eerstvolgende jaren niet te mogen weigeren. Maar toen de Stichting, in 1947 opgericht, meer tijd ging vergen, zag ik geen kans langer op deze post te blijven; in 1948 werd ik dan ook als voorzitter door collega BETH en als representant der Calvinistische wijsbegeerte door ZUIDEMA vervangen.

Het voorgaande sprak slechts van persoonlijke contacten. Inzake een organisatorische relatie viel echter weinig te vermelden. Deze ontstond nl. pas toen enkele jaren geleden onze huishoudelijke jaarvergadering besloot tot een jaarlijkse contributie aan de Algemene Vereniging in verband met de

behartiging van gemeenschappelijke belangen op wijsgerig terrein. Zo was een uiterst losse band gelegd en meer beoogden dan ook van beide zijden niet.

Over den tegenwoordigen stand van zaken slechts een enkele opmerking.

In de eerste plaats trekt de aandacht de rijke verscheidenheid die het wijsgerige verenigingsleven hier te lande op het ogenblik vertoont. Van de door de Algemene Vereniging overkoepelde organisaties treden hier voor het voetlicht: het Genootschap voor wetenschappelijke filosofie, de Nederlandse Vereniging voor wijsbegeerte des rechts, die voor Thomistische wijsbegeerte, de Nederlandse voor logica en wijsbegeerte der wetenschap en de Internationale school voor wijsbegeerte te Amersfoort. Tezamen met de onze dus acht! En dan ontbreken er nog twee op 't appèl: de Haagse vereniging voor wijsbegeerte en het Heymansgenootschap.

De onderlinge verhouding van deze tien verschilt uiteraard van geval tot geval. Want terwijl het lidmaatschap der Vereniging voor Calvinistische wijsbegeerte uiteraard met dat der zusterorganisatie voor Thomistische filosofie niet valt te verbinden, gaat het zeer goed samen met dat van het Genootschap voor wetenschappelijke filosofie of van de Vereniging voor de wijsbegeerte des rechts.

Natuurlijk wil dit allerminst zeggen, dat bij zulke combinaties de principiële verschillen van secundair belang worden geacht. Zij beheersen echter, daar geen dezer verenigingen zich op practisch gebied beweegt, minder de organisatorische divergenties dan de uitgangspunten.

En om deze situatie zijn we niet rouwig.

Want zij maakt het mogelijk, bij duidelijke aftekening en handhaving van de verschillen in basis, de consequenties van deze verscheidenheid tot in de verste hoeken van het gebied der wijsbegeerte elkander duidelijk te maken. En deze mogelijkheid te benutten, voorzover de tijd dit toelaat, kan van betekenis zijn. Want helpen doet men de naaste niet, door de laatste verschillen te versluieren, maar slechts door hen ten diepste te peilen.

Amsterdam

D. H. TH. VOLLENHOVEN

BUITENLAND

DOOYEWEERD'S BEZOEK AAN AMERIKA

Een poging, onze lezers iets over DOOYEWEERD's reis door de Verenigde Staten en Canada te vertellen, stuit op een grote moeilijkheid. Een vorig maal, toen het om een indruk over zijn optreden te Parijs ging, kenden we enkele geestverwanten die de betreffende weekcyclus geheel hadden meegemaakt en konden we dus een van hen verzoeken, ons een verslagje te geven. Thans, nu het een tournee van maanden geldt, was een dergelijke oplossing uitgesloten en zijn we op een veelheid van reacties aangewezen.

Van deze mogen hieronder enkele knipsels volgen.

Eerst een korte mededeling inzake de voordrachten aan de Toronto University (Canada) van een ongenoemde in *The Varsity* van 22 okt. jl. onder de kop „Noted philosopher discusses modes”.

The hushed silence of academic respect and suspense filled University College's cavernous West Hall late yesterday afternoon as about 250 staff and students waited to hear the words of a philosopher and his new philosophy.

Central figure of the event was a Dutch philosopher, Prof. Herman Dooyeweerd, senior professor of law at the Free University of Amsterdam.

He told the gathering in the first two lectures here that traditional methods of philosophy are faulty and the basis of any philosophy religious commitment.

In clear English, the professor explained that theoretical philosophical thought can have no “autonomy” as most philosophers have maintained.

He argued that man encounters both logical and non-logical modes of experience. The non-logical modes, he said, include biological, emotional, sensual and other aspects of sensory life.

He continued that these two types of experience are antithetical and for this reason we cannot seek a foundation for philosophy in the logical or theoretical philosophy.

"To relate the two different modes of experience and find a common basis for our philosophical thought, we must transcend both systems of experience and seek the answer in our ego," the professor said.

Dan een artikel van Rev. EMO VAN HALSEMA uit *De Wachter* van 4 nov. jl. inzake het bezoek aan Calvin College, Grand Rapids.

Dr. Dooyeweerd's bezoek

Op uitnodiging van de "Reformed Fellowship" bezocht Dr. Herman Dooyeweerd, professor in de rechtswetenschap aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, ons land en Canada. In het oosten, in het midden-westen, en in het verre westen, gaf hij lezingen die door tal van personen werden bijgewoond. Persoonlijk waren we tot onze spijt niet in de gelegenheid alle lezingen bij te wonen. We hadden echter het voorrecht er enkele te beluisteren. In ons nummer van 1 juli gaven we een uitvoerig verslag van Dr. Dooyeweerd's lezing over "Wie is de Mens". Dit was een van die lezingen die door het volk met genot en instemming kon worden aangehoord. Andere lezingen waren moeilijker te volgen, vooral als het ging over de detailpunten van de wijsbegeerte der wetsidee.

Deze wijsbegeerte wordt calvinistische wijsbegeerte genoemd en wil in haar grondopvatting voortdurend rekening houden met de Heilige Schrift. Ze staat kritisch tegenover de wijsbegeerte die door de menselijke geest in de loop der eeuwen is voortgebracht en beoogt een filosofie op te bouwen op de basis der Schrift. Ze wil rekening houden met de leer dat de mens geschapen is naar Gods beeld, door de zonde van God is afgefallen, en in Christus weer naar Gods beeld vernieuwd wordt. Het Woord des Heren laat ook zijn licht schijnen op het terrein der filosofie. Waar theorieën ingaan tegen de beginselen van het Woord, daar is afwijking en dwaling.

Dr. Dooyeweerd werkte zijn gedachten uit in verschillende lezingen. Hij deed zich kennen als man van principe, diepe kennis en brede blik. Tevens was hij versierd met die gaven, die het voor anderen een genoegen maakten met hem kennis te maken. De professor kan zich bedienen van vele talen en in onze kringen wist hij in de nederlandse en de engelse taal zijn gedachten aan zijn hoorders over te brengen. Zijn gehoor was niet groot te noemen, maar die zijn lezingen bijwoonden luisterden met grote aandacht. Onder de aanwezigen werden vooral studenten gezien.

We laten hier enkele gedachten volgen, die we aanstipten uit de lezingen die we konden bijwonen.

De professor had het over de geschiedenis van het menselijk denken. Die geschiedenis heeft geen ramen die uitzien op de eeuwigheid. Wel heeft de menselijke geest allerlei verklaringen aan de hand trachten te doen over het bestaan der dingen, maar het zijn verklaringen die de christen niet alle kan onderschrijven. Het historicisme toont aan hoe het humanisme telkens kwam met optimistische voorspellingen. Een man als Marx bracht het evangelie van Moskou, de droom van een aards paradijs. Ziet het nihilisme geen betekenis in de geschiedenis, de menselijke geest heeft de geschiedenis, de ervaring, wel geraadpleegd om tot een beter verstaan der dingen te komen. Een man als Spengler zag weinig hoop voor de toekomst en sprak van de ondergang van het avondland. Dooyeweerd, bij contrast, wees op de openbaring Gods, die richtlijnen voor ons denken aangeeft. Geen bevredigende oplossing van de vragen is er, zonder het licht van de Christus der Schriften.

De vraag of de menselijke rede autonoom is, beantwoordde Dr. Dooyeweerd ontkennend. Veel aandacht besteedde hij aan dat punt. Het theoretisch denken, zei hij, moet een uitgangspunt hebben. De mens moet buiten zichzelf een rustpunt zoeken. Hij moet de verhouding kennen van zijn eigen ik, zijn eigen *ego*, tot God. De Grieken kenden die verhouding niet. In de middeleeuwen ontwierp het Thomisme een filosofie die los raakte van het Woord. Gezegd wordt wel eens dat Thomas Aquinas de Griek Aristoteles "gedoopt" heeft, dat is, hem een rechtmatige plaats in het denken der kerk heeft toegewezen, maar daarmee ging hij zich, aldus Dooyeweerd, accommoderen en waar zulks gedaan wordt, daar wordt de en-

onbijbels. Waar natuur en genade samenwerken, daar verliest de genade haar kracht. Op dat pad komt men straks zo ver, dat men de mens ziet naar eigen beeld, zich autonoom waant en eindelijk zich een eigen God schept. Juist daarom, zei spreker, is er behoefte aan de filosofie der wetsidee, een filosofie die zich wil onderwerpen aan het Woord.

Meerdere gedachten geven we hier niet weer.

We moeten zeggen dat we Dr. Dooyeweerd's lezing over de kritiek op de autonome rede met warme belangstelling aanhoorden. Wie hoort niet gaarne met instemming een beroep op de Schrift? De christen kan zijn geloof in God niet buiten sluiten, wanneer hij over wijsgerige problemen nadenkt. "De Godsopenbaring der Heilige Schrift zal ook op het steile pad van het denken hem tot licht zijn, en het geloof in Christus opent hem principiële gelegenheid de dingen zo te zien, als ze in werkelijkheid zijn, en het gebeuren te beoordelen naar de maatstaven die, omdat ze van God zijn, een absoluut karakter dragen." Zo schreef destijds Dr. T. Hoekstra en hij liet er op volgen: "De arbeid van de christelijke filosofie is niet ijdel, omdat zij onderzoekt de laatste gronden en de diepste oorzaken. Wie zich bij het licht van Gods bijzondere openbaring tot dit moeizame werk zet, vindt de laatste verklaringsgrond der dingen in den levenden God, die hij in Christus als zijn Vader heeft leren kennen."

Die woorden gelden ook voor vandaag.

De wijsbegeerte der wetsidee, zei Dr. Dooyeweerd, gaat straks ook de weg van alle vlees.

Maar deze filosofie heeft getracht, en tracht, het licht van het Woord te laten vallen op het wijsgerig denken van de mens.

Dat grootse pogen moeten we waarderen.

Laten we er onze winst mee doen.

Reactie op Dr. Dooyeweerd's lezingen

Laten we eerst zeggen dat het aan goede woorden voor Dr. Dooyeweerd in de geschreven reacties niet ontbreekt. Hij wordt beschouwd als man van diepe geleerdheid, grote bekwaamheid en persoonlijke nederigheid. Eén schreef van hem, "His personality was contagiously radiant.... His presence among us has been a treat."

Hier volgen nu enkele reacties.

PROFESSOR M. EUGENE OSTERHAVEN, Western Theological Seminary: "De lezingen werden hier [in Holland, Michigan] zeer gewaardeerd. Vooral zijn discussie over het uitgangspunt, op het terrein van filosofie en theologie, werd met belangstelling aangehoord... De kost was soms wel zwaar, maar de voorstelling van spreker was eenvoudig en duidelijk. Men kreeg de indruk dat spreker zich bewust was op vaste grond te staan. Dat was dan ook het geval, want hij bouwde op christelijke grondslag."

DR. MARTIN WYNGAARDEN, Calvin Seminary: "Ik had het voorrecht elf lezingen te beluisteren. Ik geloof niet dat vele Amerikanen Dr. Dooyeweerd in al zijn filosofische stellingen slaafs willen volgen. Velen zijn daarvoor te individualistisch en Dr. Dooyeweerd zelf heeft daartegen terecht gewaarschuwd... Er zit gang ("progress") in deze filosofie, wat toe te schrijven is aan haar schriftuurlijke oriëntatie... Ik zou haar voor ongeveer 90 percent kunnen onderschrijven... Tevens ben ik geïnteresseerd in de kritiek die er op gemaakt wordt."

REV. EDWARD HEEREMA, Plymouth Heights Christian Reformed Church, Grand Rapids Michigan: "...Het spreekt vanzelf dat in zijn breed opgezette voordrachten bepaalde vragen nadere toelichting behoeven. Dat neemt echter niet weg dat moeilijk te ontkomen is aan Dooyeweerd's centrale gedachte. Nauw verbonden aan alle denken, wetenschap en kennis, ligt een "pre-scientific commitment," de religieuze overtuiging van het hart. Indien onze gereformeerde gemeenschap, in haar strijd met een secularistische cultuur, Dooyeweerd's gedachtengang meer en meer gaat verstaan en toepassen, zal zijn komst een zeer speciale zegen blijken te zijn geweest."

Slotopmerking

Zoals een van de genoemde professoren opmerkte, moge het bezoek van Dr. Dooyeweerd er toe bijdragen dat we over deze wijsgerige zaken vruchtbaarder discussies krijgen dan in het verleden het geval is geweest.

Tenslotte een knipsel uit N. SHEPHERD's artikel: Dooyeweerd's visit to Westminster in *The Presbyterian Guardian* van 15 nov. '58. We moeten ons daarbij beperken tot wat hij over de meer officiële contacten schrijft:

Faculty members of the Seminary were given opportunity to pursue topics of particular interest to them in an informal discussion with Dr. Dooyeweerd following a dinner in the Cresheim Arms hotel on Monday evening, October 6. Previous to this, students also had an opportunity to talk informally with their guest at dinner in the Seminary on October 4. Following that meal the Student Council Vice-president Paul MacDonald opened the meeting to questions from the floor.

Students were curious to learn what sort of reception this distinctively Christian approach had found among Roman Catholics. In view of the Papal Encyclical *Humani Generis* one might expect a negative reception, but as Dooyeweerd pointed out, encyclicals are capable of being exegeted. Consequently, sympathy with this new philosophy is found among many Augustinians and adherents of the new French Roman Catholic movement called the "nouvelle theologie."

It is difficult for Americans to understand the great gulf which is fixed in the European academic world between professor and student. There is not that freedom of exchange, either intellectual or social, between the two which regularly forms a part of the American set-up. For that reason, when, after the Thursday evening session, Dooyeweerd consented to go to one of the student's rooms to participate in the typical "bull-session," the 10 or 12 student present may not have been fully cognizant of their privilege, though they made ample use of the opportunity to raise questions of their own.

On Saturday evening, Mr. Jack Hielema, a middler at the Seminary, and his wife entertained Dr. Dooyeweerd and some 15 students in their apartment, again for the sake of allowing students the opportunity to associate with their distinguished guest. Between puffs on his cigar, Dooyeweerd explained that he did not think the organization of separate Christian political parties necessary in every situation. There would be no point in establishing a Roman Catholic political party in modern Spain, for example. There was need for a Christian party in the Netherlands. American Christians will have to discover whether and when it will be necessary to act independently of existing party structure.

We were all grateful for the professor's generous gift of time and his patience in leading us into a fuller understanding of this initial but admittedly not final attempt to construct a specifically Christian philosophy.

Amsterdam

D. H. TH. VOLLENHOVEN

TWEE BELANGRIJKE NIEUWE UITGAVEN

Kort vóór het verschijnen van dit nummer onze *Mededelingen* bereikten ons tegelijkertijd een tweetal belangrijke nieuwe uitgaven.

Vernieuwing en bezinning om het reformatorisch grondmotief, door Prof. Dr H. DOOYEWEERD, bewerkt door Mr J. A. OOSTERHOFF, verscheen bij J. B. van den Brink & Co te Zutphen (275 bladz.).

Levensbeschouwing, opmerkingen naar aanleiding van de Heidelbergse Catechismus, door Prof. Dr K. J. POPMA, kwam uit bij Buijten & Schipperheijn te Amsterdam (338 bladz.).

Het boek van DOOYEWEERD bevat in boekvorm de hoofdartikelen, welke hij indertijd in het weekblad *Nieuw Nederland* schreef, ingedeeld in vier hoofdstukken, t. w.: de antithese, reformatie en accommodatie, reformatie en humanisme, alsmede bedrijfsorganisatie en natuurlijke gemeenschap.

Het boek van POPMA biedt in deze band diens „opmerkingen” naar aanleiding van de eerste twaalf Zondagen van de Catechismus.

Op elk dezer beide uitgaven, welke wij op deze plaats alvast met blijdschap aankondigen, hopen wij in het volgende nummer onze *Mededelingen* afzonderlijk terug te komen.

Amsterdam

N. A. WEDEMEIJER KROL

EEN PROEFSCHRIFT OVER EEN ACTUEEL ONDERWERP UIT DE ETHIEK

Vrijdag 25 april j.l. was een bijzondere dag voor onze beweging voor calvinistische wijsbegeerte. Op zijn proefschrift *Casuïstiek en Situatie-ethiek* promoveerde Ds A. TROOST te

Kootwijk tot doctor in de „godgeleerdheid” aan de Vrije Universiteit.

Het was een bijzondere gebeurtenis binnen onze kring, in de eerste plaats om de persoon van Dr TROOST zelf, die niet alleen in de door hem nu gekozen speciale studierichting, maar ook in heel zijn zonnige natuur als aangewezen is, ons op het gebied der onderlinge menselijkheid voor te lichten.

Maar in de tweede plaats stellig omdat hij het pionierswerk op zich heeft genomen, vanuit ons wijsgerig beginsel met ons over de „ethiek” te gaan spreken. Vooral uit de geleerden van jongeren vernemen wij nogal eens de, schier verholten, klacht: kan de Wijsbegeerte der Wetsidee ons nu op dit of dat vakwetenschappelijk terrein nóg niet afdoend voorlichten? Och, het jonge leven lijkt zo'n lang verleden achter zich te hebben en naar die maatstaf moet onze beweging heel oud zijn. In feite is zij nog zo jong en is nauwelijks bezig, boven haar embryonaal stadium uit te groeien.

Daarom zijn wij bijzonder verheugd met dit proefschrift dat de eerste lijnen op dit gebied gaat trekken ván de wijsbegeerte náár de vakwetenschap. Ter aanmoediging en ten voorbeeld voor de straks komende generatie.

Nu ligt de „ethiek”, evenals rechtswetenschap, sociologie e. d., wel iets dichter bij het centrum vanwaar de principiële lijnen der wetenschapsbeoefening haar richting nemen, dan b.v. physica, chemie, wiskunde e. d., maar daar staat tegenover dat om de grensbepalingen van wat als vak „ethiek” zou moeten heten, ernstig gestreden is en wordt, en dat wij daarmee niet spoedig klaar zullen zijn. Want juist hier spreken in de grensbepaling de beginselen een overwegend sterk woord mede. Daarom is het een hele onderneming geweest om vanuit het gezichtspunt van de W. d. W. hierover een dissertatie op te zetten.

Het is ongetwijfeld onze lezers bekend, dat de ethica, opgevat als een leer van directieven voor het menselijk handelen (in tegenstelling tot kennen) heel in het algemeen, een geliefkoosd onderwerp was voor de scholastiek, zodat de reactie tegen de (hoog-)scholastiek op dat gebied eveneens met nadruk haar stem heeft laten horen. De scholastiek is van oorsprong uit het Rooms Katholicisme afkomstig, ook al heeft het protestantisme vaak ijverig in haar banen gelopen. Dr TROOST heeft dan ook in hoofdzaak uit R.K. bronnen geput en heeft met de R.K. opinies gediscussieerd. Ter promotie was de eerste opponens een R.K. studievriend.

De beide termen in de titel der dissertatie geven de huidige controvers binnen het scholastieke kamp weer. Casuïstiek is de leer, die uit algemene regels voor het handelen de plicht voor het bijzondere geval zoekt af te leiden, terwijl situatie-ethiek, gelijk het woord zegt, de nadruk legt op de individuele „situatie”, die van de persoon onafscheidelijk is, en waarvoor het gedrag, volgens deze richting, niet zomaar uit algemene regels zou zijn te reduceren.

Het proefschrift, dat, buiten de gebruikelijke omlijstingen, toch reeds 374 bladzijden groot is, heeft zich zeer moeten beperken. Wij brengen gaarne onze hulde aan de promovendus voor de grote hoeveelheid en de schifting van de stof die hij hier samenbracht en die, naar het getuigenis van ter zake kundigen, een uitmuntende oriëntering in de stand van zaken bezorgen.

Na oriëntering en discussie heeft Dr. TROOST een, naar de beginselen van de W. d. W. gerichten, eigen weg gezocht. Hij heeft gewezen op de noodzakelijkheid ener wijsgerige encyclopaedie van de ethiek, op het haar eigen vakwetenschappelijk karakter, op de aanpassing van het academisch onderwijs ter zake aan de eisen der praktijk.

In het slot komt datgene, waaraan hij zijn wetenschappelijk hart heeft gegeven en wat daarmede richting-bepalend zal zijn voor een eventuele uitbouw van eigen zienswijze. Twee punten vallen daarbij op. Het eerste is, dat hij, geheel in de lijn van de W. d. W., de ethiek wil zien als een vak-weten-